

Dragomir Vojnić*

**Izlaganje na promociji knjige Kire Gligorova
OLUJNA VREMENA**

KULTURA, Skopje, 2004.

**Dom Hrvatskog novinarskog društva
Zagreb, 7. svibnja 2005.**

Moram odmah reći da mi je posebno zadovoljstvo, a možda je još bolje reći čast i privilegija, sudjelovati u promociji ove vrijedne knjige Kire Gligorova. Moram također odmah reći da ću u pristupu promociji te veoma vrijedne knjige dati i jedan sasvim osobni ton, a to znači da će u prvom planu mog izlaganja biti, ne samo ova knjiga, nego i nešto malo šire i više od toga. Kada to kažem, onda posebno mislim na veliki doprinos koji je Kiro Gligorov dao ukupnim događanjima na ovim prostorima u mnogim godinama našeg turbulentnog društveno-ekonomskog razvitka, a u središtu pozornosti bile su mu reforma i ekonomija i politika tranzicije. Sudjelovao sam na gotovo svim velikim međunarodnim skupovima i svjetskim kongresima ekonomista u tijeku devedesetih godina prošloga i na početku ovoga stoljeća. Svi su ti skupovi veoma veliku pozornost posvećivali kompleksu reforme i ekonomije i politike tranzicije. Na mnogima od tih skupova stari su znanci i suradnici upućivali prijateljske primjedbe da se kod nas premalo piše o reformi i tranziciji u svjetlu povijesne retrospektive i aktualnog trenutka, a isto tako i u svjetlu vlastitoga svjedočenja.

U podtekstu tih primjedbi bila je sugestija da bi bilo poželjno pisati više, pa i nešto konkretnije. A to konkretnije značilo je da bi veću pozornost valjalo posvećivati osvjetljavanju doprinosa i dijela onih ljudi koji su bili u samom središtu reforme i tranzicije. Kada je riječ o takvim ljudima, onda se, ne podcjenjujući do-

---

* D. Vojnić, prof. dr. sc., znanstveni savjetnik u Ekonomskom institutu, Zagreb (Emeritus).

prinose i nekih drugih, u prvi plan mora staviti doprinos koji je za vrijeme mnogih godina reforme i tranzicije dao Kiro Gligorov. Na potrebu takvog pisanja podsjećali su me, osobito u godinama tranzicije, i brojni znanstvenici i prijatelji s kojima sam dugo vremena surađivao u okviru međunarodnih projekata koje je inicirao i moderirao Bečki institut za komparativne međunarodne studije. I osobno sam bio član "Međunarodnog odbora koji je sve do sredine devedesetih godina 20. stoljeća koordinirao radom na spomenutim međunarodnim projektima Bečkog instituta. No, najveća je pozornost bila posvećena potrebi više pisanja o takvim ljudima kao što je Kiro Gligorov, koji je mnogo godina bio istaknuti ideolog, inicijator i organizator reformskih događanja na ovim našim prostorima za vrijeme jedne od posljednjih velikih međunarodnih konferencija o tranziciji. Ta je konferencija bila održana na početku ovoga stoljeća u Moskvi povodom jubileja poznatog Instituta za istraživanje međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa Ruske akademije koji se popularno naziva institutom akademika Bogomolova, poznatoga i kao Gorbačovljeva savjetnika. Za vrijeme trajanja te konferencije kojoj je predsjedao Gorbačov moj je prijatelj, akademik Bogomolov pozvao u svoj dom usku skupinu znanstvenika veterana reforme iz Europe i SAD da bi, poslije večere, u opuštеноj atmosferi razgovarali o potrebi da se posveti više pozornosti pisanju o ljudima, kojih je sve manji broj, a koji su u tijeku mnogo godina djelovali kao sudionici u središtu reformskih zbivanja. Budući da se s ruske strane radi o ljudima koji su dugo surađivali s Ekonomskim institutom Zagreb (kojem sam bio direktor) i koji su dobro poznavali ljude i prilike na našim prostorima, opetovano je u tim razgovorima spominjan i Kiro Gligorov. Obećao sam svome prijatelju, akademiku Bogomolovu, da ću i osobno malo više pozornosti posvetiti ljudima koji su bili u središtu reformskih događanja, i to kako u povijesnoj retrospektivi, tako i u aktualnom trenutku. Nedavno je u časopisu Hrvatskoga društva ekonomista "Ekonomski pregled" objavljen moj rad pod naslovom "Tržište, prokletstvo ili spasenje" u kojem su dani neki fragmenti povijesne retrospektive reformskih događanja na ovim našim prostorima i u kojem posebno naglašavam veliku ulogu i mjesto koje je u svemu tome imao Kiro Gligorov. Spominjući još jednom sve ono što sam već napisao i još više ono što sam samo mislio, a još nisam napisao, posebnu pozornost posvećujem činjenici da je Kiro Gligorov, sa svih stajališta gledano, bio i ostao jedinstvena pojava kod nas, odnosno kako to danas obično kažemo, na ovim našim prostorima. Kada kažem da je bio jedinstvena pojava u nas onda posebno mislim na činjenicu da je posjedovao i posjeduje kvalitete i znanstvenika i političara i državnika, a takvih je ljudi veoma malo. Osobno ne poznajem još jednoga sličnog. To onda znači da je Kiro Gligorov jedinstvena pojava kod nas. On je ono, što bi anglosaksonci kazali "unique". Upravo zbog takvih svojih kvaliteta Kiro Gligorov mogao je djelovati, i kao ideolog i kao inicijator i pokretač i kao organizator reforme za vrijeme mnogih turbulentnih reformskih godina. U tome kontekstu, međutim, valja posebno naglasiti da je Kiro Gligorov bio jedini koji je djelujući u središtu reforme imao na samo znanje i idejno-političko opredjeljenje nego koji je uz sve to imao i viziju

svega onoga što bi se moglo i moralo događati. Tu je viziju on mogao imati zato što je i po svojoj prirodi i po svom svjetonazoru bio (i ostao) demokrat, što znači da je u svim uvjetima nastojao djelovati kao socijaldemokrat. Posebno se sjećam i veoma poštujem napore Kire Gligorova usmjerene na razvijanje znanosti općenito i ekonomskih znanosti posebno. Bio je prvi koji je inicirao potrebu svakog, pa i znanstvenog otvaranja prema svijetu. Njegovom su zaslugom brojni mladi znanstvenici ekonomisti dobili mogućnost usavršavanja na najboljim vanjskim učilištima. Imao sam sreću da sam i osobno, zahvaljujući tim mogućnostima, na kraju pedesetih godina 20. stoljeća pohađao magistarski i specijalistički studij na London School of Economics.

Nakon povratka s toga studija napisao sam više članaka i knjigu (reformske orijentacije) koju je Ekonomski institut, Zagreb objavio godine 1960. U isto je vrijeme jedan od mojih radova objavljen i u časopisu "Financije", koji je bio u ingerenciji najprije ministra financija, a potom podpredsjednika Vlade Kire Gligorova. Gligorov je te moje radove zapazio i kada je godine 1962. bila osnovana "Savezna komisija za paritet dinara", pa me je pozvao da u njezinu radu i osobno sudjelujem. Od tada počinje moja kontinuirana suradnja s Kirom Gligorovom kao idejnim tvorcem i praktičnim organizatorom i kreatorom reforme. Spomenuta Komisija za paritet dinara bila je neposredno u funkciji velike društveno-ekonomske reforme iz godine 1965., a upravo je ta reforma dala osnovni ton i pečat i svim kasnijim reformskim događanjima. U središtu te reforme bili su otvaranje prema svijetu, razvijanje i jačanje tržišnih institucija i odnosa i u krajnjoj instanci opća pluralizacija i demokratizacija.

Kiro Gligorov shvatio je bolje i dublje nego bilo tko drugi da će se osnovna idejna i reformska bitka voditi upravo o mjestu i ulozi tržišta. Shvatio je bolje od drugih da će upravo o toj bitci za razvitak tržišta ovisiti i druge bitke usmjerene na pluralizaciju i demokratizaciju. Zato je upravo na tom planu bio veoma dosljedan i uporan. Kasnija događanja i u vezi s ostvarivanjem reforme iz sredine šezdesetih, i u vezi s pripremom Ustava iz godine 1974., a i u vezi s ostvarivanjem Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije potvrdila su ispravnost stavova koje je Kiro Gligorov zastupao o ulozi i mjestu tržišta. U vrijeme pripreme i ostvarivanja Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije u osamdesetim godinama 20. stoljeća djelovao sam kao zamjenik Kire Gligorova. Njegove su posebne kvalitete došle do punog izražaja u drugoj polovini osamdesetih u godinama završetka reforme i početka tranzicije. Bilo je potrebno probiti idejno-teorijske barijere da bi se uspostavili kapitalodnos i kapitalfunkcije i da bi se na tim osnovama definirao titular društvenog vlasništva, što je bila bitna pretpostavka opće pluralizacije. U završnici tih diskusija između (kako se popularno govorilo) "dohodaša" i "profitasa" Kiro Gligorov je pokazao kvalitete znanstvenika, i umijeće političara, i mudrost državnika. Godine 1986. promovirana je na tribini grada Zagreba moja knjiga "Ekonomska stabilizacija i ekonomska kriza". Glavni promotor bio je Kiro Gligorov, a

u promociji su sudjelovali i Sergej Kraigher i Rikard Lang. Uslijedio je znanstveni konsenzus koji je predstavljao teorijske osnove opće pluralizacije i demokratizacije. Zahvaljujući političkoj umješnosti i državničkoj mudrosti Kire Gligorova politika je tako osmišljena teorijske osnove Dugoročnog programa prihvatila.

To je omogućilo da se (u godinama 1988.-1989.) završi razdoblje reforme i da započne razdoblje tranzicije. U tijeku mnogih godina reforme svijet je (kako znanstvenici, tako i političari) očekivao da će se pluralizacijom i demokratizacijom samoupravnog modela dobiti osnova za definiranje modela održivog razvitka.

Eksplozija balkanskog nacionalizma, međutim, takva je očekivanja onemogućila. Iznimka je samo Slovenija. Usprkos tome kvalitete velikih reformatora i u tim turbulentnim i kriznim vremenima došle su do punog izražaja. U Sloveniji je takav bio (ali u mnogo lakšim uvjetima) Milan Kučan, a u Makedoniji je takav bio (ali u neusporedivo težim uvjetima) Kiro Gligorov.

Slušao sam od mnogih dobrih znanaca i prijatelja, ne samo s ovih naših prostora, nego i od stranaca, posebno Amerikanaca, da je upravo Kiro Gligorov odigrao odlučnu ulogu u stvaranju i osamostaljivanju i u međunarodnom priznanju Republike Makedonije. Ogromno političko umijeće i impozantna državnička mudrost koje je Kiro Gligorov pokazao kao predsjednik Republike Makedonije (i to u veoma teškim ekonomskim i političkim okolnostima) dobilo je opće priznanje u užem i u širem međunarodnom okruženju. Kiro Gligorov je i u tim prilikama nastavio svoj kreativan i stvaralački rad. To pokazuju već i prije promovirane knjige. No, ipak najbolje pokazuje i ova knjiga koju danas promoviramo.

Kvalitete Kire Gligorova kao čovjeka vizije posebno su dolazile do izražaja u kontekstu svega onoga što danas stavljamo pod zajednički nazivnik "europska orijentacija". Kiro Gligorov je daleko prije isticanja u prvi plan jačanja globalizacijskih trendova i integracijskih procesa imao jasnu viziju o uključivanju ovih prostora u europske integracijske procese. To je bilo ugrađeno i u Dugoročni program ekonomske stabilizacije. U osamdesetim godinama 20. stoljeća u razdoblju reforme to se odnosilo na Europsku zajednicu. Poslije, u devedesetima u razdoblju tranzicije to se odnosilo na Europsku uniju. Kada smo se za vrijeme već spomenutog velikoga međunarodnoga skupa u Moskvi kojem je predsjedao Gorbačov našli u domu akademika Bogomolova, bilo je riječi i o toj problematici. Činjenicu da je na ovim prostorima samo Slovenija nešto baštinila od modela socijalističkog samoupravljanja svi su uvažili. Za utjehu su (i to ne po prvi put) spomenuli i jednu i drugu činjenicu. Reformska događanja na ovim prostorima (i to kako ona idejna i politička, tako i ona praktična) pridonijela su ubrzanju kraha boljševičke opcije, pa i rušenju Berlinskoga zida. U samome središtu tih događanja bio je Kiro Gligorov. To su pokazale i promocije knjige koje su predhobile ovoj. To pokazuje i promocija ove knjige.